

## СТАНОВЛЕННЯ ТА КРАХ РОСІЙСЬКОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛІЗМУ Тиский М. Г.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки  
м. Луцьк, Україна

Російська революція 1917 р. почалась із масового протесту 8 березня (23 лютого за ст. ст.), який був викликаний нестачею продовольства в Петрограді. Отримавши наказ стріляти в цивільних людей, царські війська перейшли на бік робітників. З поширенням цих протестів по всій імперії Микола II зрікся російського пресолу. Російська імперія, як учасник Першої світової війни, зазнала найбільших втрат з-поміж усіх сторін конфлікту. Війна тоді набрала не лише масового, а й тотального характеру, стала змаганням на самознищення та призвела до розвалу Російської імперії.

На заміну царату прийшов Тимчасовий уряд, який не володів реальною владою, оскільки місцеві адміністрації перебували в хаосі, так як поліцію та жандармерію була вже розпущено. З в'язниць тоді було звільнено не лише політичних, але й значну частину кримінальних злочинців. Це призвело до зростання злочинності у містах та масових погромів поміщицьких маєтків в селах Росії. Суперником Тимчасового уряду за політичну владу виступила Петроградська Рада робітничих і солдатських депутатів, яка складалась із робітників, солдатів та радикально налаштованої інтелігенції. Приклад Петроградської Ради почали наслідувати в містах і селах всієї імперії. Новостворені Ради почали вимагати розпуску царської армії та заміни монархії державним устроєм, який би спирався на виборні Ради. Ради в середовищі робітництва в Росії почали формуватись ще з 1905 р., як продукт самоорганізації народних низів. Після скинення самодержавства в Росії вперше було втілено в життя такі демократичні свободи, як свобода слова, зібрань та демонстрацій. Постійні сутички між цими двома органами

політичної влади призвели до хаосу в країні. В умовах двовладдя у серпні 1917 р. відбувся правий путч під проводом царського генерала Корнілова та ленінський ліворадикальний путч у жовтні цього ж року [1, с. 424].

Одразу після повернення в Петроград В. Ленін у своїх «квітневих тезах» оприлюднив програму діяльності Російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовиків). Ці тези виокремили більшовиків з табору революційних демократів і визначили їм окреме місце в революції. Так, Ленін тоді виступив проти есерів і меншовиків, які мали більшість в Радах робітничих та солдатських депутатів, проте підтримав гасло « Вся влада – Радам». Він вбачав в Радах інструмент втілення своїх стратегічних планів. Задум полягав у наповненні їх, передусім членами РСДРП(б). З цією метою більшовики почали створювати при Радах загони бойовиків ( Червону гвардію), а також озброєні організації більшовицької партії у тилкових військових гарнізонах [2, с.105]. Після невдалого заколоту генерала Корнілова робітники та солдати почали масово покидати партії есерів і меншовиків та переходити до більшовиків. Чисельність РСДРП(б) тоді сягнула понад 350 тис. членів [2, с. 121]. Перемога більшовиків відбулась передусім завдяки використанню ними привабливих, як на той час, соціалістичних гасел – « Фабрики – робітникам», « Землю – селянам», « Вся влада - Радам». Свою пропаганду Російська соціал-демократична робітничка партія (більшовиків) вела в умовах короткочасного торжества демократії в Росії на досить високому, як на той час, професійному рівні. Партійні газети та листівки, завдяки фінансовій підтримці німецьких урядових і неурядових організацій, видавались масовим тиражем та розповсюджувались по всій території Російської імперії [2, с. 122].

Своє бачення побудови комунізму в Росії, Ленін виклав у праці «Держава і революція». У ній він стверджував, що до того часу поки настане вища фаза комунізму, соціалісти вимагають найсуворішого контролю з боку суспільства і держави над мірою праці й мірою споживання, та тільки цей контроль повинен проводитись загонами озброєних робітників. Саме

озброєні робітники, на думку Леніна, повинні допомогти йому перебудувати країну на засадах «Маніфесту Комуністичної партії» К. Маркса і Ф. Енгельса. Теоретики марксизму у своїх працях, соціалізмом стали іменувати першу стадію комунізму, коли розподіл матеріальних благ між трудящими здійснюватиметься за принципом «від кожного – за здібностями, кожному – за працею». Друга фаза комунізму, на їхню думку, настане тоді, коли розвиток продуктивних сил дасть можливість розподіляти матеріальні блага за принципом «від кожного – за здібностями, кожному – за потребми». Тобто, теоретики марксизму спокушали своїх прихильників плебейською утопією про майбутнє ледарство.

Реалізувати комуністичну доктрину вождь більшовиків вирішив – «революцією згори». «Держава озброєних робітників», на думку Леніна, повинна встановити режим прямої демократії на протигагу парламетській республіці та буржуазній демократії. Диктатура пролетаріату стала реальністю після захоплення більшовиками влади в Радах. Вона була передусім нерозривно поєднана з диктатурою партії РСДРП(б), а насправді всевладдям більшовицьких вождів. Ради на час більшовицького перевороту були ще самоврядними народними організаціями в складі яких були ідеалісти-романтики, малоосвідчені робітники і солдати, а також кримінальні злочинці, що вийшли із в'язниць під час революції [2, с. 59].

Після захоплення влади в Радах робітничих та солдатських депутатів, партія більшовиків стала в очах громадян владою з вагомими управлінськими функціями. Це була окрема вертикаль, формально підпорядкована радянським, а фактично – партійним органам. Ленін вимагав терміново ліквідувати незалежні громадські структури, з яких формується незалежне від держави громадянське суспільство. Замість ліквідованих громадських організацій були створені на засадах «демократичного централізму» та залежні від партії більшовиків профспілкові та молодіжні організації .

Револуційний марксизм вимагав знищення приватної власності та формування загальнонародної власності. Однак, після націоналізації суспільна власність стала державною. Політичне та економічне поневолення державою суспільства позбавляло людину можливості прожити без держави.

Для розуміння тоталітаризму важливі не тільки такі поняття, як несвобода, придушення, обмеження; не менш важлива і відсутність обмежень. Головна спокуса тоталітаризму пов'язана з підміною емансипації людини емансипацією влади – звільнення її від стримуючих противаг та норм. Оголосивши загальнолюдську, позакласову мораль буржуазною і підкоривши її державному інтересу, більшовизм зруйнував найголовніше в ній – універсалізм. Держава «диктатури пролетаріату» позбавила підданих такого внутрішнього барометра моральності, як совість, перетворила мораль у категорію державної системи: моральне все, що дозволене владою. Загальнолюдські моральні норми і цінності були тоді замінені більшовиками на етичні норми і мораль робітничого класу (класова солідарність, інтернаціоналізм і колективізм, прагнення до визволення трудового народу) [3, с.281].

Револуцію 1917 р. слід назвати ще й найбільшою онтологічною катастрофою, яка пов'язана зі зникненням повонцінного і повноправного «іншого» - відмінного і визнаного у своїй відмінності. Марксистська ідеологія, що передбачала швидкий кінець «передісторії», розглядала присутність іншого – соціальну різноманітність, що дісталась від минулого, переборну у перспективі. Одномірна «нова людина» не приймає іншого, вона орієнтується лише на подібні собі «прогресивні сили», а ті, що пручаються уподібненню, зараховуються в розряд «класово чужих» і підлягають ліквідації. Так, за час формування комуністичної тоталітарної диктатури в СРСР було фізично знищено десятки мільйонів найбільш освічених та підприємливих людей тільки через те, що вони не піддавались уподібненню до стандартів передового класу.

Згідно принципів марксистко - ленінської ідеології, релігія є альтернативою соціалістичному світогляду та моралі робітничого класу, феноменом минулих формацій і способу життя. Атеїстична пропаганда малоосвідчених більшовицьких агітаторів призвело до того, що у 20-х роках ХХ ст. російський «православний народ» став руйнувати храми та вбивати священників. Завзяття з яким викорінювалось християнство можна пояснити тим, що на території Росії тоді ще переважали релігійно - міфологічні погляди тюркських народів та монгольська шаманська міфологія, які зазнали також певного впливу буддизму [4, с. 460]. Після революції більшовики почали запроваджувати нову релігію. Основними постулатами цього вірування стали: месіонізм, пророцтво та відданість ідеї священої війни з капіталістами.

Нове призначення держави, на думку марксистів, полягало у тому, щоб відстоювати справу пролетарського інтернаціоналізму, а створена модель подавалась усьому світу як зразок майбутньої організації світу. На їхню думку, робітники всього світу вже мають свою «справжню батьківщину» в особі СРСР.

Політична система суспільства задумана К. Марксом і Ф. Енгельсом та запроваджена в Росії В. Леніним і Й. Сталіним пройшла свій еволюційний шлях від виникнення до занепаду за досить короткий час. Початком занепаду цієї системи стала Науково-технічна революція, яка відкрила можливості перетворення природи продуктивної діяльності на основі повсюдного витіснення живої праці, інтелектуалізації життя за рахунок трансформації сили знання в безпосередню технологічну силу. Саморуйнування радянської імперії швидкими темпами розпочалось у 1985 р. після проголошення Генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачовим курсу на перебудову та гласність. У своїх виступах, керівник СРСР, говорив вже про пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, біблійних над марксистськими. Однак, впровадження реформ призвело передусім до вивільнення національних прагнень народів СРСР, які віками придушувались, і

прискорили розпад системи, яка вже стояла на порозі загибелі. Під впливом гласності (інформаційної революції) свідомість населення зазнала кардинальних змін, що призвело до краху комуністичної доктрини.

Російський більшовизм загинув передусім через знецінення ідеалів марксизму. Хибність прогнозу Маркса про загибель капіталізму і перемогу комунізму визначалась неспроможністю передусім його базових тез: твердження про те, що рушійною силою історії є боротьба класів; що майбутнє людства буде безкласовим і не знатиме поділу за релігійними та національним принципом; небажання брати до уваги націоналізм як один з визначальних чинників розвитку людства.

Проте, і нині найбільш впливовою світовою політичною ідеологією залишається соціалізм. Ще у XVI ст. доктор богослов'я Мартін Лютер запропонував свою програму побудови справедливого суспільного ладу, яка ґрунтувалась на відновленні християнських цінностей. Цінності соціалістичної ідеології і християнського віровчення на початку XX ст. для послідовників М. Лютера в деяких європейських країнах стали досить близькими та зрозумілими, через те вони активно долучались до діяльності соціалістичних та соціал-демократичних політичних партій. Дотримання християнської етики та моральних норм, про які йдеться в тезах М. Лютера, стали програмними засадами діяльності цих політичних партій. Саме участь протестантських громад в політичному житті суспільства дали потужній поштовх до формування справедливого суспільного ладу [5, с.24].

Досліджуючи вплив протестантизму на розвиток європейської цивілізації, М. Вебер вказує, що чесна і наполеглива праця в протестантизмі знаходить характер релігійного подвигу. При цьому релігійне значення має не сама віра. Але і віра не сама по собі, а як свідчення обраності до спасіння. Внутрішньою вірою, добрими справами і наполегливою чесною працею протестант має заслужити боже благословення [6, с.619].

## ЛІТЕРАТУРА

1. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вст. ст. С. В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1993.- 720 с.
2. Кульчицький С. Червоний виклик./ С. Кульчицький. Кн.1. – К.: ТОВ «Темпора», 2013,- 503 с.
3. Философский словарь. Под ред. М. М. Розенталя и П. Ф. Юдина. – М.: Политиздат, 1963. – 554 с.
4. Людство і віра: Навч. посіб.[у 3-х т.]/ Авт.- уклад. Г. Щокін. – К.: МАУП, 2002. – т.1. – 576 с.
5. « Шведська модель»: стислий огляд становлення здобутків і проблем.// «Національна безпека і оборона». – 2009. - №1. – С. 9-56.
6. Вебер М. Избранное. Образ общества. – М. : Юрист, 1994. – 702 с.